

alterius probabilitate penderet. Sit igitur quidam eventuum numerus; ex his fingantur, plures ponni debere; unius ex eo numero probabilitas major est, quam si unus tantum poneretur. Si vero haec quadratur, singulorum probabilitates, quæ fractionibus exprimuntur, addenda sunt. Exemplum hac de re sumi poterit ex ludo vulgo del lotto. Illarum fractionum denominator totum numerum eventuum, seu certitudinem denotat; numeratores vero singulas certitudinis partes assignat.

CCCLXXXIII. Facta autem hypothesi, ex qua unius eventus probabilitas ab alterius probabilitate pendeat, ea minor est, quam si à nullo penderet, & illæ duæ probabilitates fractionibus expressæ, erunt multiplicandæ. Rem hanc calculis implicatam exemplo juvat exponere. Si ex portu solverint navigia duodecim, in quorum una meæ etiam merces; & constet ex navigiis tria perfuisse, ex reliquis vero novem tertiam mercium partem in mare projectam fuisse; probabile erit navim illam, in qua meæ merces, salvam pervenisse; & haec probabilitas erit æqualis $\frac{9}{12}$ probabilitas vero, qua conjici potest, merces illas non esse ex tertia parte demersæ, æquabit $\frac{2}{3}$ totius certitudinis; igitur probabilitas composita de incolumitate mercium meatum erit $\frac{2}{3} \times \frac{9}{12}$, sive $\frac{3}{4}$. Ex quo calculo premium earumdem constituentium est.

CCCLXXXIV. Tota haec ratio eventuum probabilitatem aestimandi patet latissime, & ad rem lusoriam, mercatoriam, medicam, politicam maxime pertinet (t).

LI-

(t) Haec calculis subjecere Mugenius, Jacobus, & Nicolau Bernoullii, Monmortius, Moivrius: Interim V. S Gravesand. *Intr. ad Phil. L. II. C. XVII. XVIII.*, D' Aembert *Eclaircis. de Phil. §. VI.*

LIBER IV.

DE FONTIBUS HUMANARUM COGNITIONUM.

CAPUT I.

De Conscientia.

CCCLXXXV. Expensis jam cognitionum humanarum elementis, ipsisque cognitionibus, earumque instrumentis; mente in iis apprime instiuta, & ab omni errorum colluvie purgata, qui ex cognitionum non probe perspecta natura, aut ex elementorum earumdem imperfectione, vel denique ex pravo instrumentorum usu in mentem possent irreperere; nunc accedamus ad cognitionum fontes aperiendos, præscribendasque leges, quibus observatis, ea, quæ à vero numquam abhorreant, ex iisdem fontibus haurire possimus. Atque hac ultima nostri munera parte expleta, notatum erit quodcumque erroris periculum, & remedia apposita, mensque ad veritatem plane comparata.

CCCLXXXVI. Haurimus autem è fontibus cognitiones, instrumenta adhibendo, de quibus hactenus: nec fieri potuit, quin aliqua adhuc, quæ ad ipsa pertinent, opportunius hoc loco explicanda non superessent (CCXXXVI.), quando scilicet facilius percipi, & uberior tractari possunt.

CCCLXXXVII. Conscientia, ratio, sensus, & auctoritas sunt isti fontes. Singuli suum quodam

130 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

dam habent cognitionum genus ab ipsis manans. Ac cum omnia quæcumque cognoscimus, vel ad *facta*, vel ad idearum relationes pertineant; horum quidem fons ratio est; ab aliis vero fontibus *fatorum* omnis cognitio fluit. Conscientia, seu sensu intimo facta interna, externa sensibus patent; ea denique, quibus præsentes esse non possumus, auctoritas nobis suppeditat.

CCCLXXXVIII. Sed à fonte omnium primo, conscientia nempe, seu intimo sensu exordiamur. Ab eo nostrarum modificationum cognitionem deducimus, modificationum scilicet, quas quia sensibiles sumus, & cogitantes, excipimus. Sensu igitur intimo constant sensations, & ideae⁽¹⁾, quæ nos afficiunt; affectus, atque perturbationes, quibus agitamur.

CCCLXXXIX. Sunt autem plurima, quæ non ad instar sensationum, aut perceptionum in nobis geruntur, multæ scilicet functiones vitales, ut sanguinis circulatio, & aliae persimiles, quæ in cerebro impressiones, seu motus ope nervorum, ut sensations non excitant. Hæc, cum cerebrum non ita commoveant, nequaquam sentimus.

Utrum

(1) Cum sensibus à re externa percussis orientur in anima perceptiones, & ideae, plerique nunc, quantum in hoc constantes non sint, nullum discrimen inter sensations, perceptiones, & ideas agnoscent; sibi enim sumunt, illis impulsionibus affici non posse animam, nisi quatenus ipsa sentit. Ego vero majore verborum distinctione, & proprietate utendum censeo; ac sensationem appello, eam animæ affectionem, quæ ab omni intelligentia sejungitur, & in dolore, aut voluptate, in saporum, vel odorum sensu consistit. Quidquid vero non sentiendi, sed intelligendi vim nostram modificat, & mentis conceptibus, rerumque descriptionibus continetur, perceptionem, idem voco
V. Oper. Mentis Analyt.

LIBER QUARTUS.

131

CCCXC. Utrum vero nostrarium omnium perceptionum, & sensationum consciī simus, magna quæstio est, de qua Philosophi in contrarias partes disputant. Et illa quidem, cum hoc loco definiri nec possit, nec debeat; id, de quo omnes convenient, assumimus, videlicet conscientiam hanc, si qua semper sit, semper tamen non animadverti, & frequenter rem se habere, veluti si nulla fuisset.

CCCXCI. Ergo recte statuimus, ea, quorum consciī sumus, in nobis peragi; cum fieri negqueat, ut non sentiatur id, quod sentitur, mensque non percipiat, dum se percipientem deprehendit. Non ita vero fidenter asseramus, ea utique, aut minime peragi, quorum minime videmur consciī; sed probabilis saltem ratio suppetat operaret, quæ unum, vel alterum nobis suadeat.

CCCXCII. Sæpius accidit, ut ea, quæ sentimus, pervertamus, quæ ex. gr. acquisita sunt, innata putemus, & naturalia, quæ per habitum fiunt. Sic pariter credimus, dolorem in corporis externa parte sentiri, in qua impressio efficitur; & ab eo, quod imaginamur, quove afficiunt, ad aliquid reale, & extra nos positum descendimus. In his autem mire decipimur. Quare inferendum, ex sensu intimo nihil aliud de nostris modificationibus, præter earum existentiam, nos posse decernere.

CCCXCIII. Quæ existentiae, seu facti cognitio sterilis immerito censeretur; est enim veluti principium, quo ratio adducitur, ut multa ad easdem modificationes pertinentia assequatur, ut nempe intelligat modum, & viam, qua perficiuntur; earum indolem, & veram causam explicet.

CA-

C A P U T I I .

De Ratione.

CCCXCIV. Rationis nomen ambiguum est, & quo sensu usurpetur, multum interest præfinire. Namque institutum, consuetudinem, modum, causam, supputationem exprimit; atque etiam argumentum, consilium, mentem significat; unam denique præ ceteris nobiliorem animæ facultatem. Huic nomen illud nunc unice aptamus, & rationem pro ea facultate accipimus, qua ideas percepitas multis modis inter se conferimus, & qua ex facta comparatione relationes earumdem deducimus. Ac quidem ratio latius accepta; pro intelligentia scilicet, ipsaque mente, non unitus esset fons ab aliis divisus, cum nonnisi mente, & intelligentia complectamur totum id, quod ex conscientia, ex sensibus, ex auctoritate profuit.

CCCXCV. Divino hoc rationis munere (1) maxime à bestiis distamus, quæ rerum causas non vident, nullamque habent veri inveniendi cupiditatem. Quia ratione ornati sumus, non tantum percipimus, quantum sensu movemur; sed abstracta, universalia, possibilia, eorumque nexus, & relationes intelligimus; præsentibus futura adiungimus, rerumque progressus, & quasi antecessiones non ignoramus.

CCCXCVI. Quæ cum ita sint, facile humana ratio à cognitione brutorum, si modo aliqua præstant, distinguitur, atque etiam recta ratio à

(1) Rationem pluribus in locis magnifice describit Cicero, ac præsertim de *Officiis L. I. C. IV.*, & de *Leg. L. I. C. VII. & X.*

prava secernitur: recta quidem ratio est, cum in omni cognitionum genere præcepta observat, quæ ad mentem instituendam, regendamque præscribuntur.

CCCXCVII. Nullus autem de his legibus, & præceptis subdubit, nec urgeat, rationem non posse rectam efficere, cum ipsa præcepta effici ratione debeant, & vero recta, ne dicantur præve constituta. Namque non ab arduo rationis usu pendent; sed quin idearum comparationibus operam demus, quin unum ex alio inferamus, ad mentis oculos evidentiæ lumine fulgent, & ita nobis certa sunt, ac nostra existentia, ad quam assequendam illud rationis conamen nequaquam requiritur.

CCCXCVIII. Rationis objectum est veritas, finis ejus consecutio; ad quam cum nisi demonstrationis instrumento perveniri sæpius non possit, maxime intererit, ideas medias ex rationis fonte deducere, & recte disponere, ut veræ earum relationes appareant. Si ideæ mediae deficiant, vel si erroribus, & anticipatis opinionibus miscentur, inanis fons ratio est, vel impurus; si sint obscuræ, & confusæ, errores ex ipso scatent; frustra denique ad illum accedimus, ut ea, quæ vires humanas superant, hauriamus.

CCCXCIX. En ergo quinam debeat esse rectæ rationis fons, ut ex ipso mens cognitionibus affluat; en quomodo, & quænam cognitiones ex eo percipi possint. De his autem, quæ ita percipiuntur, dubitare nulla ratione debemus, an veræ sint, an sint apparentes, nec suspicari, falsitatem, aut errorem in easdem irrepississe.

CD. Sunt autem, & fuere (1), qui nihil per-

(1) Mirum hoc, & insolens philosophandi genus, inventum primo à Xenophane, Empedocle, Demo-

134 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

cipi, nihil comprehendendi posse putant, adeo ut in rebus perspicuis, atque clarissimis judicium omne sit cohibendum. Quid quidem Sceptici, & Pyrrho-

crito, & Heraclito, exceptit *Socrates*, qui ut sophistarum arrogantiam increparerat, nil frequentius habebat in ore, quam se illud tantum scire, quod nihil sciret; & de qualibet re in utramque partem disputans, quod esset verisimillimum quererbat (*CIC. Tusc. I. c. 4, & IV. C. 5.*) Hanc autem socraticam dubitationem, & nulla affirmatione adhibita consuetudinem disserendi *Plato* reliquit, *Speusippus*, *Xenocrates*, *Polemo*, *Crates*, & *Crantor* (*Acad. I. 4, De Orat. III. 18.*): ita facta est, quod *Socrates* minime probabat, ars quædam Philosophiae, & rerum ordo, & descrip-
tio disciplinæ. *Arcesilas* ex *Platonis* libris, sermonibusque Socratis hoc maxime arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit (*De Orat. ibid.*): atque in hoc nullum modum adhibens, de suamet dubitatione dubitabat, & non solum veritatem, sed verisimilitudinem omnem sustulit. Hanc admisit *Carneades*. Sed jam antea *Zeno Eleates*, *Anaxarchus*, *Metrodorus*, *Pyrrho*, aliquie in universalem *Arcesilæ* dubitationem lapsi fuerant, & se scire, an aliquid, an nihil scirent, inificabantur. Inter veteres hanc secta ad *Sextum Empiricum* usque viguit.

Eidem multi ab ipsa Philosophia instauratione nomen dedere *Henricus Cornelius Agrippa*, *Franciscus Sanchez*, *Hieronymus Hirnahim*, *Huetius*, Auctor speciminis de natura humana, aliquie. Supra omnes eminet *Bælius*, qui ingenio acri, & multiplici, quo pollebat, dicendique copia, & subtilitate modo ait hoc, modo illud, atque acute de qualibet re in utramque partem disputat. Ab ipso arma sumunt, & hinc tela parant quamplurimi, qui nihil habent antiquius, quam omnem rationi, sensibus, auctoritati fidem tollere, ut regulas morum subvertant, honestum, & turpe confundant, & gravi demum Religione se liberent. Scepticismi historiam scripsere *Gerhard. Io.*

Vos-

LIBER QUARTUS.

135

Rhonii (ita enim (1) nominantur) in multas classes possunt dividi, & universales ab *immoderatis*, & à *moderatis* distinguuntur. Scepticus universalis neque propriam existentiam, neque suos actus certos habet; immoderatus hæc solum admissit, cetera indiscriminatim negat; moderatus aliqua probat, de pluribus dubitat, multa nobis verisimilia tantum esse, vel etiam ignota fatetur (2).

CDI. Jam vero nullum umquam Scepticum universalem fuisse existimatum est, cum fieri hard possit, ut aliquis neget, se existere, & negare, dum negat; & neget etiam se omnia nescire, dum nihil sciri posse pugnat. Ac si esset, qui ita furet, absurdum omnino foret, atque ineptum cum eo disputare, cum eo scilicet, qui ipse nescit, an exis-

Vossius De Sect. Phil. c. 20. Morhoffius Polyb. T.II. L. I. c. 6. & L. II. c. 9. Thomas Stanlejus Hist. Phil. P. IX. Albertus Fabritius Bibl. Græc. L. III. c. 33. Gassend. Log. L. II.

(1) *Sceptici*, inquam, quia nihil adstruant, semperque in considerando sint; *Ephectici*, quia coherenter assensum; *Zeteticæ*, ex quo semper querant; *Acatalepticæ*, cum omnia incomprehensibilia esse putarent; *Aporetici*, quasi dubitantes; *Pyrrhonii* deinde à *Pyrrhone*; & ab *Arcesila*, & *Carneade Academici*.

(2) Tum in veteribus, tum in recentioribus ad unam potius, quam ad aliam classem revocandis non omnes convenient. Alii Scepticos universales extitisse non sibi suadent; alii eorum, qui immoderati fuerint, numerum amplificant; alii demum, quosdam paucos, præter *Sextum Empiricum*, inter ipsos recensent; cum ceteri, si iis stenus, modestum philosophandi genus professi fuerint, & dubitationem ad veritatem unice eliciendam multum commendaverint, quemadmodum *Cartesius* egregie præstit.

Q

existat, & disputet, an de iis dubitet, de quibus contendit, esse dubitandum.

CDII. Non igitur cum universalibus dubitatoribus habenda res est (1); sed cum immoderatis, qui sui, suorumque actuorum existentiam admittunt, licet aliam quamcumque veritatem se assequi posse insufficientur.

CDIII. Hanc autem philosophandi rationem (2), si tamen philosophandi ratio est, non ab

(1) Scepticos, & Pyrrhonios strenue impugnarunt Mersennus *De Verit. scient.* Gassendus *Log. L. II.* Petrus de Villemandy in *Scepticismo Debellato* Cruosaz *Exam. du Pyrrhonisme Nouv.* & Anc. Genuensis in *prima Metaph.* P. Formey *Triomphe de l' Evid.* Eorum vero causam egit in primis Cicero in *Quæst. Acad.* Sextus Empiricus in *Hyp. Pyrr.* & in *Libris advers. Mathem.* Bælius præsertim in *Dictionary*, & Huetius in *Opusc. Gallico de Imbecillitate Intell. Humani.*

(2) Huic opinio *Protagoræ* omnino est opposita, cum nihil falsum esse censeret; sed omnia vera, ut cuique apparent, rerumque omnium mensuram esse hominem veller. In quam opinionem adeo absurdam incidit, quia cum animam à corpore non distingueret, jam motus intellectio quævis est. Ac si esset, omnis cognitio foret id, quod posset esse, & deberet; namque hujusmodi etiam est quivis motus, quem mutare in nostra potestate non est, nec aliud ciere. Hæc autem recte dicunt in *Scepticismum*; si enim quælibet cognitio, ut cuique videtur vera est, nulla absolute hujusmodi est, sed tantum relative ad sensum illius, qui cognoscit, vera esse potest (V. Plat. in *Thetbae.*). Epicurus idem de anima censens, ut hæc vitaret, sensui addit mentis *anticipationes*, quæ tamen vel à *Sensionibus* non differunt, vel cum ejus doctrina pugnant.

ab eodem principio omnes reperunt; sed alii (1) nihil verum esse volunt; alii adeo cum falso permixtum (2), & huic ita simile arbitrantur, ut criterium, quo unum ab alio distinguatur, prorsus deficiat. Quare hi verum esse concedunt, negant agnoscere; ceteri vero nec esse quidem statuunt.

CDIV. Sceptici res in manifestas, & occultas distinguunt; & occultas quidem in eas, quæ aut penitus, aut natura, aut ad tempus occultæ sunt. De manifestis, & de iis, quæ manifestæ evadunt, apparentias non negant; earum naturam, & quid in se sint, detegi posse diffidunt; apparentiis autem in usu vitæ reguntur (3). Atque ita plane intelligitur, quomodo esse potuerint homines, qui omne verum negaverint; licet nulli esse possint, qui renuncient sensibus, iisque non cedant.

CDV. Sed & aliqui apparentiis nequaquam contenti probabile, & verisimile conservarunt (4); ut scilicet declinarent invidiam, & ne societatem, omnemque officii rationem evertere viderentur.

CDVI. In quo quidem operam sane ludunt.

In

(1) Ita Democritus, V. Cic. *Acad. IV. c. 23.* & *Arcesilas.*

(2) Carneades scilicet, & cum eo tota Academia nova. Cic. *Acad. IV. c. 38.*

(3) Pyrrhonios vitam etiam tollere asserunt *Dogmatici*, dum omnia, ex quibus vita constat, evertunt. At illé contra hos mentiri asseverant; non enim visum auferre, sed quomodo se habeat vis videndi, ignorare se dicunt. Etenim quod uit ignis, sentimus; verum an habeat urendi naturam non pronunciamus. Laestius *L. IX. Sect. 105. 106.*

(4) Carneades in primis, & Academicī apud Cic. *Acad. IV.*

138 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

In primis enim quomodo adprobant aliquid, tamquam simile vero, si ipsum verum ignorant? Verisimile autem, quia haud verum, sed dumtaxat simile vero, potest esse falsum; & si falsum, quomodo ad homines in officio continendos, & ad fundamenta societatis, & religionis stabienda sufficiet? Quivis omnia sibi jure permetteret, omnia cuique licent, cum id, quod jubetur, aut vetatur, tamquam non recte jussum, nec jure vetitum contemnere posset.

CDVII. Dicent ne, societatis, & religionis principia verisimilia necessario apparere? At sibi pugnarent; dicerent enim se scire, aliquid esse verisimile: quod præterea illam necessitatem excludit, cum tam verum, quam falsum esse possit.

CDVIII. Sed nobis non est propositum, universa Scepticorum argumenta, & cavillationes persequi, quæ tam late patent, quantum omnium genera cognitionum, omnesque facultates, & disciplinæ: sunt tamen nonnulla afferenda, quæ ad mentis, & cognitionis humanæ vim enucleandam pertinent, postquam veritatem & esse, & posse inveniri fuerit demonstratum.

CDIX. Quod quidem impossibile fere videri potest. Namque demonstratio in eos debet urgeri, qui omnia, licet summe evidens responunt, qui proinde demonstrationem quamcumque negare parati sunt (1); neque de ullo præcognito, & præconcesso convenient, à quo demonstrans possit exordiri. Ac si cum universalibus Scepticis (CD.) agen-

(1) Hinc modus ille Pyrrhoniorum ad quamcumque demonstrationem evertendam, quem vocant *rejectorum in infinitum*, & alter etiam, qui dicitur *Dialectus*; de quibus v. Auct. cit. Hi autem profecto modi nostram demonstrandi rationem nequaquam impugnant.

LIBER QUARTUS.

139

agendum foret, infecta quidem necessario res esset; quia vero cum immoderatis solum, ita demonst rationem instruimus.

CDX. Nostri ipsius existentia certa omnino est, nec de ea, neque de nostris actionibus possumus ulla ratione dubitare (CDI.). Quot autem sunt veritates, quarum comprehensione tam certe, & evidenter afficiuntur, ut clariori luce nobis haud constet existere, & ideas percipere, ad quas spectant illas veritates? Nonne eodem modo certum habemus, *totum esse majus parte sua*, quo certi sumus nos existere, nos ideam totius, & partis percipere? Unusquisque se ipsum consulat, & rem ita esse profecto comperiet. Igitur si idearum, quas percipimus, inficiari nequit perceptio, nec nostra existentia, quoniam jure illarum veritatum comprehensionis negabitur?

CDXI. Idem argumentum pro veritatibus etiam demonstrativis confici potest, eamdemque vim habet: namque hæ ex bene connexa veritatum intuitivarum serie descendunt. Quocirca earum veritas, & evidens exoritur, non gradibus minor evidens, qua veritates intuitivæ præstant; sed ab hac solum in eo differens, quod illa non immediate, sed mediate fulgeat (CCLX.).

CDXII. Ita breviter, sed ad rem satis, veritatis perceptio contra Scepticos, & Pyrrhonios asserta est, & criterium constitutum, quo verum à falso secernamus. Istud scilicet est evidens, sed non quævis; ea solum, ad quam recto rationis (CCCXCVI., CCCXCVII.), & sensuum usu (1) pervenerimus (2).

Ac

(1) De hoc leges suo loco prescribendas sunt.

(2) Criterium vox Graeca est, quam Cicero in Acad. ita interpretatur, ut sit *veri*, & *certè nota*, re-

CDXIII. Ac ut ita ad eam perveniamus, omnem debemus operam, & studium conferre, ne in evidentiā, atque in errore æque conquescamus;

regula veri, & falsi, denique iudicium veri. Distinguunt Criterium *d quo*, quod esse hominem, qui judicet, omnes convenient; Criterium *per quod* potest homo judicare, & Criterium *secundum quod* judicet, verumque à falso discernat. De hisce duobus criteriis disputant; & alii quidem ea tollunt, ponunt vero alii. Qui ponunt, non eadem criteria assignant. Illustriora veteris sapientiae lumina, *Thales, Pythagoras, Democritus, Anaxagoras, Plato* criterium, *per quod* putabant esse mentem, quæ sola cerneret, quod semper esset, & simplex, & tale, quale esset. *Aristoteles, & Peripatetici* criterium hoc in sensibus, & in ratione constituant; in solis sensibus *Epicurus*. Ac de criterio *secundum quod* jam patet, quid illi, qui sensus solos adhibent, opinati fuerint, scilicet esse sensionem. Qui vero sensibus rationem adiungunt, sensionem ratione confirmatam, quæque ratione convelli non possit, criterium illud esse arbitrantur. Denique juxta *Platonem* archetypas ideas mens intuetur, cumque iis comparat ea, quæ cognoscit, ut eadem dijudicet; criterium ergo *secundum quod* cognitionum cum ideis archetypis convenientia est.

De hoc solo egerunt recentiores, & cum *Cartesius* omnes fere in eo mirifice conspirant, ut evidentiam tamquam criterium habeant, cui (addit *Malebrancius*) non sine interno cruciatu assensum denegare possumus. *Huetius* in *Alnetanis quest. L. I.* & in *Opusc. De Imbecill. Menti*, animadvertis rationem per peccatum vitiatam fuisse, eam ex se ad verum numquam pervenire contendit; in divina revelatione veri criterium ponit. Qui quidem pro revelatione pugnans, ipsam simul cum ratione subvertit, revelationis enim vis nulla esset, nisi aliquid certum ex ratione constaret.

mus; quaeadmodum fanatici, amentesque, & somniantes, iisque omnes, qui paralogismo decipiuntur. Qui quidem cum rationem, & sensus non recte adhibeant, mirum esse non debet, si eorum evidentiā turpissimis erroribus communis evadat (1).

CDXIV. Quod ut de ea, quam optamus, ne suspicemur quidem, mentem insuper habeamus pacatam, & omni affectu liberam; nostraque evidentiā consensu optimorum, atque sapientum confirmanda est.

CDXV. Non unum autem est evidentiæ genus, quod de veritate assecuta nos admonet, sed multiplex, quot nempe genera cognitionum, ad quæ possumus contendere: & alia quidem est evidentiā rationis, alia sensuum, alia denique auctoritatis.

CDXVI. Hæc evidentiæ genera confundenda non sunt, nec omnia pro singulis cognitionibus requirenda, aut illud, quod iisdem minime congruat. Sic in rebus historicis evidentiā rationis nullus expetat, nec in rebus mathematicis auctoritate nitatur; sed pro his evidentiā ratione partam, pro illis vero eam, quæ ex auctoritate oritur, tamquam criterium adhibeat (2).

CDXVII. Enim vero si id, quo certi sumus de nostri, nostrorumque actuum existentia, reliquis etiam veritatibus commune sit, illud sane erit earumdem criterium: hujusmodi autem est evidentiā, cuius splendore, & vi intellectus, tamquam

(1) V. Cartes. *Diss. de Meth. & Medit. IV.*
Huet. *Censura Phil. Cartes. Cap. II.*

(2) V. *Dissert. ad quest. de Evid. ab Acad. Berol. propositam, & Mendelsshon Disser. sur la nature, les Espèces, & les Degr. de l. Evid. à Berl.*
1764.

142 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

quam pondere pressus , non solum se existere , & quibusdam modis affici statuit ; sed permultis etiam veritatis necessario assentitur.

CDXVIII. Quæ insuper evidens integrum habet criterii naturam. Ipsa omnia dijudicat , omni cognitione prior est , eaque assecuta , de veritate etiam percepta constat , nec adhuc inquirimus , nullumque præterea examen instituimus.

CDXIX. Non ergo nulla veritatis comprehensione est , quia nulla sit veritas , vel quia nullum criterium (CDIII.) , quo eam cum falso confusam dignoscamus. Utrumque multis suadere conantur Sceptici , è quibus aliqua ex dictis corruunt ; quæ vero jam promiseram (CDVIII.) , nunc in medium adducam.

CDXX. Ajunt : quis umquam ostendet , nos ad veritatem potius , quam ad errorem factos fuisse ? Quis ostendet , totam humanam vitam perpetuum non esse somnum , omnesque homines sua quædam insanias non laborare , qua semper , ut amantes , & somniantes decipientur ? Humana profectio mens finita est , ac quoniam mens infinita infinite ad veritatem accedit , finita ab hac infinite distabit.

CDXXI. Sed quænam sunt ea , quæ cognoscimus ? Ea adinstar fluminis fluunt (1) , continenter labuntur , & numquam sunt eadem. Hinc singularis diverso modo apparent , & uni eodem modo numquam : nulla igitur de iis scientia , quæ cognitionis ejus est , quod ita semper , & necessario se habeat.

CDXXII. Denique quomodo omnia percipimus ? Scilicet idearum ope. Quis vero in tanta originis , & naturæ idearum ignoratione eas rebus convenire fidenter asserat ? Quod tamen asserere cogitur , qui veritatem comprehendi posse putat,

(1) V. Plat. in Theaet.

cum

LIBER QUARTUS.

143

cum veritas in illa convenientia reponenda sit.

CDXXIII. Hæc ita paucis refellamus. Ad veritatem nos esse comparatos ea ostendunt , ex quibus constat , illam nobis non esse imperviam , nobisque criterium adesse , quo verum à falso separamus. Si autem somniant , qui contra nos agunt , nec mente compotes sunt , quomodo ipsi disputant ? Sed nos cum iis , qui somniare se , & amentes esse fatentur , rem diutius non habeamus , ne in eamdem insanias videamur incidisse.

CDXXIV. Mens autem humana , quia finita infinita ignorat , vix pauca intelligit. Est tamen mens nempe intelligens : à suo igitur objecto non ita distabit , ut numquam ad illud accedere possit , secus intelligendi facultate esset destituta.

CDXXV. Nec vero omnia , quæ cognoscimus , perpetuis vicissitudinibus subjiciuntur , adeo ut nihil certi possit de iisdem statui. Multa comprehendimus intelligentia , quæ necessaria , & immutabilia sunt , à quibus existentiam abstrahimus , aliisque omnia , quæ fluxa sunt , & caduca.

CDXXVI. Ex quibus ad ultimum respondendi exitus invenitur : ac cum veritatem esse idearum , & rerum convenientiam ponunt , vel de rebus loquuntur quatenus sunt in statu objective , ut nempe eas concipimus , vel quatenus extra mentem existentiam habent ; si primum inepte dubitarent , an ideæ rebus illis convenient : si secundum , veritatem omnem spectare existentiam absurde finierent.

C A P U T III.

De Concurso Rationis , & Revelationis.

CDXXVII. ^Malentem humanam ex infirmitate naturali , & peccati vulnere indigere revelatione , ut

ut possit assequi omnia, quæ ad felicitatem, & beatam vitam tuendam pertinent, hic tamquam demonstratum assumitur (1); eaque nunc dirigen-
da suscipitur, dum in hoc versatur, ut rationem inter, & revelationem media sit. In primis igitur certa esse debet de existentia revelationis, in quam potest ratione diligenter inquirere (2); ac si inqui-
rat, tot, tantaque *credibilitatis* motiva aderunt,
ut non vereatur, tamquam omnino exploratum,
& firmiter certum habere, revelationem primum
religionis Judaicæ, dein Christianæ munus exti-
tisse (3).

Post-

(1) Et jure quidem cum revelationis necessitatem plane ad evidentiam ostendant D. Thomas L. I. contra Gent. & P.I. Q. I. Clarkius *De k' Exist. & des Attrib. de Dieu* T. II. cb. 9. aliquie permulti apud Burnet *Defense de la Relig.* &c. & apud Stackhouse *Le sens liter. de k' Ecrit.* T. II. Ch. 23. Qui revelationem necessariam esse impugnant, Naturalistæ appellantur. Censem, homini ad omne officii munus naturale rationis lumen sufficere. Omnim istorum summi magistri Celsus, Lucianus, Porphyrius, Tyndalius, Collinus, Spinosa, Woolstonus. V. Valsecchi *Dei Fondamenti* &c. T. II. L. II. C. I. & T. III. L. III. P. II. C. 5. qui alias permultos citat.

(2) V. Lamind. Prit. *De Ingen. Moder. in Relig. negotio* L. I. C. 2. & seqq.

(3) Existentialia revelationis, quatenus, ad factorum genus refertur, ab alio quovis facto non differt; nec plura præ ceteris exigit, ut de ea habeatur cer-
titudo. Non ergo metaphysicæ, aut mathematicæ de-
monstrations expetendæ; sed argumentorum com-
plexio, quæ à reliquis factis dubium omne tollit, hoc
etiam probe confirmat. Porro autem sunt quedam
facta ita nobis certa, ut quævis Euclidea demonstra-
tio; de quibus dubitare non possumus, ac si ea nos-
tris

CDXXVIII. Postquam vero cognitum fuerit, rem aliquam fuisse revelatam, mens de ejusdem veritate interna haud sollicita, illico debet ratio-
nis fasces submittere, eamque in revelationis ob-
sequium captivare. Namque Deum falli, & fal-
tere pugnat, & infinite plura ipse intuetur, quam
nos cognitione assequamur.

CDXXIX. Quod ergo revelat, rationem longe potest superare; quod non ideo negandum est. Quis enim neget, ea omnia, quæ non comprehendit, quæque tamen verissima sunt? Multa quidem in omnibus disciplinis physicis etiam, & ma-
thematicis occurunt, quæ ab intellectus humani lumine vehementer distant; quæ licet mysterium sipient, nullum virum prudentem, & doctum movent, ut iisdem non assentiatur; sed potius ad modestiam impellunt, & de propria tenuitate cer-
tiorem faciunt.

CDXXX. Non semper autem objectum revela-
tum rationem excedit, sed eidem persæpe accom-
modatur; revelata namque fuit Dei existentia, uni-
versi creatio, poenarum, & præmiorum retribu-
tio, & horum similia.

CDXXXI. Circa rem revelatam rationi confor-

mem

tris oculis conspiceremus. Quis unquam dubitet, Ale-
xandrum Macedonem, & Julium Cæsarem extitisse;
ab eo Persarum Imperium, ab hoc R. Republicam
subversam fuisse?

Quæ Lokium refellunt statuentem L. IV. C. 18.
in re sensibus, aut ratione cognita majorem, quam
in re revelata certitudinem inesse; quia scilicet tanta
de existentia revelationis, quanta de illis rebus cer-
titudio nequeat obtineri. Atqui obtinetur, & in illa
argumentorum complexione evidentiæ vis mirifica elu-
get, ut ostendunt ii, à quibus hæc pertractantur. V.
Valsecchi *Dei Fondam. della Relig.* T. I. L. II.
C. 7. apud quem alios cit, invenias.

146 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

mem eodem modo nos gerere haud debemus , ac circa eam , quæ supra rationem sit ; de hac enim solum an fuerit revelata quærere possumus ; de alia vero ex ratione agere nobis permisum est , ipsamque argumentis à ratione petitis ostendere , & confirmare . Quamquam , ut meritum fidei habetur , & in revelationis obsequium credi debeat . Ac ea quidem investigatio contra Dei revelantis voluntatem esse nequit ; Deus enim tum revelationis , tum rationis est auctor ; ergo improbare nequit rationem se se in iis excentem , quæ eidem consentanea esse voluit .

CDXXXII. Praeter ea , quæ juxta , vel supra rationem sunt , alia habentur , quæ contra ipsam jure æstimantur . Unde oritur triplex illud celeberrimum (1) cognitionum genus , earum , quæ rationi conformes , & earum , quæ ipsam superant , illarum demum , quæ rationi adversantur . Cognitioni rationi conformis est , si ideæ , quas respicit , & ipsarum relatiolumine naturali perceptæ fuerint , vel percipi possint , qualis est ex . gr. existentiæ Dei cognitionis . Est supra rationem , si eam hoc pacto consequi non possimus . Est tandem contra rationem , cum esse & non esse evidenter includit . Corporum resurrectionem ratione haud præcipimus , eaque hujus vim superat : qui vero putarent , Deorum esse multitudinem , ii in cognitione contra rationem versarentur .

Jam

(1) Aceritas enim vero concertationes Bælium inter , & Clarcium , & Jaquelotum excitavit ; qui duo contra Bælium , secundum illud genus tollentem , fidem cum ratione conciliabant . In eamdem arenam descendit Leibnitus , cuius extra Diss. initio Theod. præmissa . V. D. Thomas L. I. contra Gentes , Huetii Quest. Aln. L. I. C. 3. & seqq. Valsecchi loc. cit. cap. 6.

LIBER QUARTUS.

147

CDXXXIII. Jam vero , quæ Deus revelat , numquam esse contra rationem possunt ; nam revelatio , & ratio à Deo est : pugnat ergo , una alteri opposita sit , cum pugnet , Deum sibi ipsi adversari .

CDXXXIV. Qui ergo revelationem rationi contraria defenderet , is revelationis de ratione triumphum verbis celebraret , re autem ludos revelationi faceret , ipsamque penitus everteret . Ita quidem Bælius (1) , qui res revelatas , quas dicimus esse supra rationem , ut ostendat cum ratione pugnare , inter cetera hæc habet . De eo , quod supra rationem est , nihil ratio proferre potest ; ipsum ergo nequit ab oppositionibus vindicare . Quidni igitur erit rationi saltem humanæ oppositum ?

CDXXXV. Explicemus , quid sit illud , rationem scilicet de eo , quod ipsam superat , nihil proferre posse , & quantum hoc ipsum pateat . Ratio itaque , quod supra eam est , non cernit , nec potis est , illud ostendere , aut invenire ; solum percepit , cum clare fuerit revelatum ; idearum vero , quibus continetur , nexum non videt , sed tantum credit ex revelatione . Non ergo eorum , quæ rationem superant , nullam ideam habemus , neque vero ea nullo modo percipimus (2) ; quod si foret , tamquam nihil nobis essent , nec nostræ fidei objectum evadere possent .

CDXXXVI. Porro qui rem revelatam percipit , qui nexus inter illius terminos , licet rationi impervium , revelatione cognitum habet , cur non

(1) Response aux Quest. d' un Provinc. T. III.

(2) Hoc ipsum Malebranchius absolute pronunciaverat L. I. de Inq. ver. C. 3. In illustrationibus vero se de idea clara , & distincta unice locutum fuisse apposite declaravit .

148 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

non valeat , eam à pugna cum ratione defendere? Enim vero , ut alterum alteri non esse oppositum tueamur , utriusque cognitio sufficit , ac nihil refert , eam ex uno potius , quam ex alio fonte haustam fuisse.

CDXXXVII. Quare de rebus revelatis illas oppositiones solvere potest ratio , quæ earum pugnam cum evidenter principiis ostenderent ; à quibus solum vindicandæ sunt , ut rationi non esse adversas jure statuamus.

CDXXXVIII. Quandoquidem aliud oppositionum genus deductum , ex quo non intelligamus , quomodo res sint , quare ita sint , & quomodo agant , imbecillitatem , & ignorantiam nostram ostendit ; nec ullam vim habet ad ea , quæ aliunde nobis certa sunt , deneganda. In omni quidem re aliquid incomprehensibile inest , nec ullus umquam id ejus certitudini obesse credit (CDXXXIX.).

CDXXXIX. Hæ ergo sunt oppositiones , quæ de rebus revelatis ab humana ratione solvi non possunt ; iis eadem undique urgentur : eadem etiam incomprehensibiles sunt , credimus scilicet eo modo esse , nec intelligimus , quare , & quomodo ita sint. Ex quibus esse supra rationem efficitur , non vero etiam ratione impugnari.

CDXL. Quid vero est , quod , ait Bælius , revelationem rationi saltem humanæ esse contrariam? Vedit scilicet , revelationem , quoniam à Deo est , cum ratione infinita non posse pugnare. At nonne ratio finita illius primæ , & summæ rationis participatio est , ex qua ad Dei similitudinem facti sumus? Illud ergo , quod cum infinita ratione non pugnat , potest quidem finitam excedere , cum hac numquam pugnare.

CDXLI. Ne cui autem videatur absurdum , Deum revelando , adeo obscura loqui , ut debeant credi , non possint intelligi , is advertat , obscu-

ri-

LIBER QUARTU S.

149

ritatem vel in eo esse , qui loquitur , vel in rebus , de quibus loquitur , vel in iis , cum quibus idem loquatur. Porro in Deo revelante nulla obscuritas ; nec in se obscura ea , quæ revelat , sed magna , & sublimia , ad Dei nemp̄ naturam , ejusque judicia , & fines pertinentia. Tota ergo obscuritas ex humanæ mentis brevitate oritur , atque in ea tantum est , cui profecto arcana sunt , & imperscrutabilia , quæ à Deo revelantur.

CDXLII. Ex hactenus traditis revelationis , & rationis fines , & jura , quæ mens spectet , cum inter utramque versatur , recte possunt constitui. Defectus idearum , earumque relationes imperviæ rationi fines imponunt ; revelationi credibilitatis motiva. Revelatio rationem adjuvat , & perficit , cum illius ope certitudinem circa multa assequatur , quæ probabilia tantum ipsi fuissent , & plurima , quæ erroribus permixta agnosceret , ab iisdem libera intelligat. Ratio vicissim circa revelationem hæc potest agere , ut in ejus existentiā inquirat ; ac cum ea tradit , quæ rationem excedunt , ulterius nequit progredi ; sin vero rationi conformia sint , poterit etiam de iisdem disserere. Quod revealatum est , tam supra , quam juxta rationem esse potest , numquam autem contra. Placitum itaque Philosophicum , quod revelatione , de cuius existentia dubitari nequit , impugnatur , tamquam falsum habendum est ; non sic vero illud , quod in sacris litteris expressum non invenitur : absurdum namque est , Deum revelando decipi , vel decipere ; non ita vero etiam absurdum , ipsum omnia non revelasse.

CDXLIII. Accurate igitur hæc duo distinguenda sunt , oppugnari revelatione , & revelatione probari ; primum cavere omnino debet Philosophus , qui labi potest , dum opinatur , suisque systematibus indulget , & potius quam illam ferre

pug-

150 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

pugnam , à propria sententia discedat ; alterum necessarium ipsi non est , nec ad ipsum pertinet (1).

C A P U T I V .

D e Sensibus , deque recto eorum usu.

CDXLIV. Corporis humani sensus esse non plus quinque , visum , auditum , odoratum , gustum , & tactum ; ac ab iisdem nos , quam de rebus externis cognitionem habemus , tamquam ex fonte ducere , satis omnibus jam notum est . Qui quidem sensus sunt illi , quos externos vocant , exteriōres nēmpe quādam nostri partes , in organi modum constructae , corporum impressiones , quibus circumdamur , excipientes .

CDXLV. Iis exceptis , & pulsis sensibus , nescio quo pacto , in animam sensations , & perceptions (V. n. CCCLXXXVIII. not. 1.) illabuntur . Quam ob rem , ac maxime ut suas ceteras facultates anima exerceat , cum non sufficient illæ impulsiones , sed necesse sit , motus inde ortos deferri ad cerebrum , eos conservari , & de novo excitari ; alia esse debent organa intra corpus ipsum posita , quibus hæc omnia peragantur . Organæ hæc appellant sensus internos ; & sunt nervi , vel aliud quidpiam , quod nervis adhæreat , aut ad ipsos pertineat (2).

Cui-

(1) V. Baco de Dignit. & Augm. scient. L. IX. C. 1. Huet. loc. cit. Lamind. Prit. C. 21. & seqq.

(2) De hac motuum , qui sensus externos percelunt , propagatione , deque necessitate , & modo ejusdem agunt Phisiologi . V. si lubet , Primæ lineæ Phys. Halleri , & Caldani Instit. Physiol . V. etiam operationum intellectualium analysim .

LIBER QUARTUS.

151

CDXLVI. Cuilibet sensui sua est ratio objecta manifestandi ; auditu sentimus , esse sonora ; odora olfactu ; sapora gustu ; tactu denique dura , gravia , aspera , lœvia , calida , frigida . Singulos autem sensus artificio miribili ita fabricata est natura , ut rerum qualitates , sensuum structura , & oblatæ impulsiones convenient ; eosque interpretes , ac nuntios rerum in capite , tamquam in arce , collocavit .

CDXLVII. Non solum vero qualitates illæ sensibus patent , sed corporum in primis existentia , & relationes permultæ , figuræ , magnitudines , distantiae , motus . Quæ quidem universa , nobis , qui longius cunctis sensibus usi sumus , vindicent non uno , aut alio sensu percipi , sed multorum esse communia . Itaque omnes sensus externa pandere credimus , licet alii præter tactum , & visum , sensations unice in animam invehant , & ne ullam quidem suspicionem de existentia objecti , quod à sensationibus , & à nobis ipsis distinguatur , afferre possint . Immo visus à tactu sejunctus tam parum hac in re valeret , quam reliqui ; & probabilius adhibendi utrique sunt , ut in corporum cognitionem veniamus (1).

CDXLVIII. Figuras similiter , magnitudines , distantias , motum , communia tactus , & visus ob-

(1) Quid uni , quid alteri sensui anima debeat subtiliore analysi persequuntur Diderotius , Buffonius , Condillac , atque Bonnetus : iisque solo tactu animam suarum sensationum fines transire antumant , & cognoscere , aliquid præter se ipsam existere . Sed de tactu idem , ac de reliquis sensibus verendum videatur , scilicet tantum non posse , ut nos in rerum externalium cognitionem adducat . Quod ut obtineatur magis sufficiunt , aptioresque sunt tactus , & visus , qui una simul exerceantur . V. Soave Compend. di Lock . L. II. Append. al C. 9.

152 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

objecta esse arbitramur , cum tamen solius tactus propria sint : visus quidem , nisi fuerit à tactu instructus , cumque ipso exercitationis assiduitate conjunctus , colorum sensationes tantum ingenerat ; nec vero foras emineret , resque externas , earumque qualitates nequaquam perlustraret (1).

CDXLIX. Ex quibus recte objecta singulorum sensuum propria dijudicantur , nullumque à natura pluribus commune factum fuisse intelligitur (2). Atque eadem non parem vim omnibus tribuit. Tactus toto corpore fatus est , nulla animalia eo carent , alios regit sensus , atque emendat , ad ipsum omnes facilissime revocantur. Tactu præ aliis sensibus debemus fidere , nullus eo minus fal-

(1) Ut in investigationem modi , quo hujusmodi ideæ acquiruntur , omnes ingenii sui vires metaphysici recentiores conferent , occasio fuit problema celebre , quod *Molinæus Lokio* proposuit ; quodque ita ab ipso solutum est , ut cum *Molinæo* arbitratus fuerit , cæcum à nativitate si luce repente uteretur , globum à cubo oculis nequaquam distinguere. Rem hanc inde tractarunt *Berkelejus* in primis (*V. saggio d' una nuova Teor. sopra la Visione*) , & nostra ætate *Condillac* , atque *Bonnetus*. Quamvis ille in *Tr. De Hum. Cogn.* non cum *Berkeleio* fuerit opinatus , in *Tract. tamen sensationum* cum ipso contendit , distantias , figuræ , & magnitudines tactui , non visui patere : ac ideo nobis videri eas oculis cernere , quia celerrimo judicio ex diurna , & communi horum sensuum exercitatione orto , sensationibus , & affectionibus visus ea , quæ tactu novimus , conjungimus , & visui adjudicamus ea , quæ unice tactu percipimus.

(2) Sola ergo institutione , & usu multa tactui , & vilui , aliisque sensibus communia sunt. Id sensibus à natura tributum fuisse censuit *Aristoteles* , qui illam sensuum , & cognitionum ab iis perceptarum analysisim (*V. n. CDXLVII.*) ignorabat. *V. Aristot. L. II. De Anim. C. 6.* , & *L. III. C. 6.*

LIBER QUARTUS.

153

fallax est. Oculorum vero sensus acerrimus , & fallacissimus , plura , quam ceteri , & longe remota complectitur. In auditu incredibilis distinctio sonorum , & vocum ; atque ipso longa consuetudine distantias metimur. In odoratu demum , & gustu magna confusio , & vix quædam intelligentia est ; ambo maxime voluptuarii : saporum pauca omnino nomina habemus , ipsosque , & odores , ex objectis , à quibus manant , distinguimus.

CDL. Sed sensus omnes hebetes primum , atque rudiulos , & perplexis , atque non plane absoluī motionibus animum commoventes , experientia , & diurna consuetudo paulatim instituit. Huic disciplina quædam accedat necesse est , qua moderati sensus , magnas nobis utilitates afferunt , qua soluti in nostram perniciem verterentur.

CDLI. Sint autem in primis sani , & valentes ; & , si opus fuerit , optimis instrumentis muniantur. An sensus bene se habeant , constat iis simul collatis , quæ diversi , & iidem sensus diversis temporibus nuntiant. Possumus etiam nostros sensus cum illis aliorum comparare , & videre , an ea , quæ ex nonnullis rebus experimur , cum iis convenient , quæ ab aliis sentiuntur.

CDLII. Sensibus autem sanis , & integris illa disciplina (CDLI) nos edocet optime uti ; & multa observanda , multaque præcavenda proponit. Si quid itaque sit interjectum , atque impediat , & obstet , nec res sensus pellant ; si quid eorum impulsiones conturbet , removeatur. Ut distinctæ sint , & vividæ diligenter curemus , objectaque ad nos admoveamus , quæ longius distant. In iis sensus defixa maneat , & ea undique perlustrent (1). Plures , si fieri possit , sensus in ali-

non animis cu²
(1) Itaque & lumen mutari sape volumus , & si tum

154 DE RECTA HUM. MENTIS INSTIT.

cujuis rei observatione adhibeantur, cum ex singulis lumen, & eruditio possit percipi, & incredibile videatur omnes illudi. Eorum denique testimonium constans sit, & uniforme, scilicet idem semper repräsentent, & convenient, quæ singuli referunt; nec vero pugnant cum sensu communi, aut cum iis, quæ ratione demonstrantur (1).

CAPUT V.

De Cognitionibus, & Erroribus sensuum.

CDLIII. **V**etus querela est, & à primis Philosophiæ ducta temporibus, qua deplorare plerique solent deceptiones sensuum, eorumque judicia perversa, & corrupta. Clamat, sensus erroris esse fontes; omnes hebetes, & tardos esse; eosque non ad veritatem homini datos fuisse; sed ut vitam, corpusque tueatur, omniaque paret, quæ ad vivendum necessaria sunt. Alii contra errorem omnem excludunt à sensibus; ipsos volunt numquam decipi, numquam labi, judicium veri sensibus tribuunt (2). Quæ sententiæ, adeo

intum earum rerum, quas intuemur, & intervalla aut contrahimus, aut diducimus, multaque facimus, usque eo dum aspectus ipse fidem faciat sui judicii. Cic. Acad. IV. C. 17.

(1) V. Senebier Art. d' Observ. P. II. Ch. 2.

(2) Ita quidem Epicurei, iisque omnes; qui cogitationem à motibus corporis non distinguunt; atque Lucretius inter illos in primis nobilis ait,

..... a sensibus esse creatam

Notitiam veri, neque sensus posse refelli.

A quo enim refelli possent, si mens, & anima non esset homini amplius addita? Præterea omnis motus

ille

LIBER QUARTUS.

155

inter se pugnantes, neminem commoveant (quid enim magis pervulgatum, quam Philosophos sectari opposita?) sed potius incitent ad rem ipsam diligentius expendendam, & totam sensuum cognoscendi rationem pervestigandam.

CDLIV. Objecta igitur percutiunt sensus, qui inde motum tantum concipiunt, sensationes, & perceptiones ratione prorsus ignota in animum invehentem. Si mens earum certa sit, profecto non fallitur; neque eam sensus decipiunt, si iudicia sua intra perceptionum, & sensationum suarum fines cōcerat; aut si judicet, extrinsecus aliquid extare, quod sensus vellit, & cui qualitates perceptæ adhærescant. Errore tenetur, cum de rebus etiam statuit, & cum id, quod sentit, & percipit, tale esse extra seipsum putat, quale ab ea percipitur, & sentitur.

Præille profecto est, qui respectu habito circumstantiarum esse potest, & debet; proinde hujusmodi, vera nempe esset quævis cognitionis, si in motu consisteret.

Contra vero Platonici, & universi, qui animas omnia in se, vel ideis archetypis intueri, & contemplari arbitrantur, easque corporibus, veluti carceribus esse inclusas, quibus impediuntur, & opprimuntur, à sensibus infici erroribus statuebant, qui, ne cernant id, quod semper est, & simplex, & unitusmodi, & tale quale est, prohibent.

Ad Platonicos accessit Cartesius, & Malebran-ebius, sensibus nimium diffidentes. Ceteri è recentioribus Aristotelem sequuntur, qui illa extrema vi-tat, & sensus tum ad veritatem, tum ad errorem nos ducere autumat. Anima siquidem ex Aristotelis sententia in acquirendis cognitionibus fovetur sensibus, quibus bene, & male uti potest. Immo Aristoteles observaverat, in iis, quæ satis percepta sunt sensibus, ipsis magis, quam rationi esse credendum. V. de Gener. Anim. L. III. C. 10., & Gassendus Exerc. V. adv. Arist. L. II. n. 1., Cicero de Finib. IV. 4.

R. 3